

sidst følger en kort biografi af Grønlund og en litteraturliste over udgaver og behandlinger. Her i kvindeåret måtte det være en fristende specialeopgave for en etnolog eller historiker at foretage en samlet social analyse af Ribe-, Thisted-, Køge- og Malmømaterialiet.

Thelma Jexlev

ANNE K. G. KRISTENSEN: DANMARKS ÆLDSTE ANNALISTIK. *Studier over lundensisk annalskrivning i 12. og 13. århundrede. Med engelsk resumé. Skrifter udgivet af Det historiske institut ved Københavns Universitet 3, 1969, 161 s. 1 tvl. kr. 27.*

Problemerne vedrørende de danske annaler har tidligt vakt interesse. Det var iøjnefaldende, at oplysninger fra den ældre tid ofte med omtrent samme ordlyd gik igen i et større eller mindre antal annaler, hvad der viste, at der måtte bestå et slægtskab imellem dem. Til forklaring heraf fremsatte Usinger 1861 en teori om, at der til grund for annalerne måtte ligge en fælles mere udførlig kilde, som han benævnte *Annales Lundenses majores*. Teorien udbyggedes yderligere af Schäfer 1872, men blev imødegået fra dansk side, navnlig af A. D. Jørgensen, som viste, at de ældste annaler netop havde bestået af korte og enkle notater. Han henviste til Colbazannalerne, der var blevet fremdraget 1866, og som stammede fra klostret Colbaz i Pommern, men oprindeligt måtte være blevet til ved domkapitlet i Lund og måtte anses for at være det ældste danske annalværk. Også den kendte tyske forsker Georg Waitz tog afstand fra Usingers teori. De danske (latinsprogede) annaler var i hovedsagen udgivet for første gang af Langebek i de første bind af *Scriptores rerum Danicarum* fra 1772 o. flg. år. En moderne udgave af de latinske annaler udkom først ved Ellen Jørgensen i 1920, mens de dansksprogede var udgivet af M. Lorenzen 1883–1913 og suppleredes af Ellen Jørgensen 1930. Ellen Jørgensen gav i sin udførlige indledning til annaludgaven adskillige værdifulde bidrag til belysning af slægtskabsforholdet mellem annalerne, men stort set anså hun dog opgaven for uløselig. Under mit arbejde i 1930'erne med kong Valdemars jordebog-håndskriftet, hvorigennem Valdemarsannalerne er bevaret, søgte jeg at vise, at Sorø havde været et centrum for annalskrivningen og ikke mindst for udbredelsen af oplysningerne i Valdemarsannalerne.

Anne K. G. Kristensens bog *Danmarks ældste annalistik* behandler ganske særligt annalskrivningen i Lund, der var udgangspunktet for den ældste annalskrivning i Danmark. Hendes bog er et overordentlig dygtigt og omhyggeligt arbejde, det kommer særdeles belejligt, da der forberedes en ny samlet udgave af de latinsk-sprogede og dansk-sprogede annaler. Særlig fortjenstfuldt er det, at hun har fremdraget årbogen 1074–1255, der som dansksproget var medtaget i Ellen Jørgensens udgave af danske annalteksler 1930, og som jeg ikke havde været opmærksom på. Hun viser, at den må være blevet til ved ærkebispesædet i Lund, og at den må anses som et vigtigt mellemlid mellem annal-

skrivningen i Lund og i Sorø kloster, hvor den o. 1400 er blevet oversat til dansk.

Mere problematisk er andre spørgsmål, f. eks. spørgsmålet: hvorledes er Colbazhåndskriftet kommet fra domkapitlet i Lund til det afsides kloster i Pomern. Jeg har her fremført den formodning, at håndskriftet på et eller andet tidspunkt er blevet overført fra domkapitlet til det nærliggende præmonstratenserkloster Trinitatis kloster, der var det eneste kloster i Lund, der havde aflægger i Tyskland. Det var oprettet 1150 af ærkebiskop Eskil og stod i den nærmeste forbindelse med domkapitlet, i hvis necrologium brødrene er indført. Måske overførslen allerede er sket ved klostrets oprettelse, idet hånden skifter dette år, og indførslerne derefter – med forskellige hænder – er spredte og disse angår kirkelige forhold. Det imødegås af Anne K. G. Kristensen, der – efter L. Weibull – anfører, at annalerne ses at være benyttet i domkapitlet endnu efter 1171 til indførelser i Necrologium Lundense, hvorfor hun mener, at håndskriftet da endnu må have været ved kapitlet. Da det kan konstateres, at domkapitlet havde en afskrift af annalerne efter overførslen til Tyskland og allerede kan have haft den tidligere, er dette dog ikke noget problem. Håndskriftet har vel i øvrigt ikke været utilgængeligt, så længe det befandt sig i Lund. Yderligere anfører hun, at den sidste danske – nu ulæselige – indførsel, der meddeler, at Asser med pavens samtykke blev Jacob Erlandsens efterfølger – det blev som bekendt ikke Asser, men Absalon, der efterfulgte Jacob Erlandsen – kun kan stamme fra kapitlet. Der kan dog ikke ses at være noget i vejen for, at en sådan lidt forhastet indførsel kan stamme fra klostret og ikke fra kapitlet. Er overførslen til Nordtyskland ikke sket over Trinitatis kloster, savner man i hvert fald ganske forklaringen på, hvorledes håndskriftet er kommet til Colbaz.

Et andet problem er forholdet mellem de tre vigtige annalværker Lunde-, Sorø- og Rydannalerne, som viser tydeligt slægtskab. Da Sorøannalerne slutter 1300, mens Lundeannalerne slutter 1265 og den latinske tekst af Rydannalerne 1288, ville det være nærliggende, om Sorøannalerne som de yngste havde lånt af de to andre. Dette antages da også af Anne K. G. Kristensen. Der findes imidlertid to danske oversættelser af Rydannalerne, der går frem til henholdsvis 1314 og 1296. De adskiller sig begge fra 1260erne fra den latinske tekst, selv om de også senere kan have visse berøringspunkter – hvad der kan skyldes, at de forskellige redaktioner har benyttet fælles kildemateriale – og man har derfor utvivlsomt med rette ment, at den oprindelige redaktion har sluttet ved begyndelsen af 1260erne og senere er ført videre i flere redaktioner. Det er da også vitterligt, at Rydannalerne har utvivlsomme lån fra Sorøannalerne. Hvad forholdet mellem Lunde- og Sorøannalerne angår, forklares det nære slægtskab som vist af Anne K. G. Kristensen for en væsentlig del ved, at de begge bygger på årbogen 1074–1255 i dens latinske skikkelse, men også derudover er der fællestræk mellem de to annalværker. Det er imidlertid vanskeligt at sige, om det ene har lånt fra det andet eller omvendt.

Da årbogen 1074–1255 spiller så stor en rolle i »Danmarks ældste Annali-

stik«, er det nærliggende, at den er aftrykt i et tillæg. Man må blot undre sig over, at forfatterinden, der selv er en dygtig håndskriftslæser, optrykker den efter Ellen Jørgensens udgave. Havde hun selv afskrevet den eller kontrolleret Ellen Jørgensens tekst, vilde hun have undgået den besynderlige læsefejl Gramonthe for Gramonche (Gråmunke, o: Cistercienser). Notitsen 1098 Burdes (o: begyndte) Gramonche liue (o: Orden) er altså fuldkommen korrekt.*

Erik Kroman

BENNY BOYSEN: SØREN HAMPENS SAGA. *Et tidsbillede fra Hammerum Herred. Poul Kristensen Herning 1973. 116 s., ill. kr. 26,50.*

I de seneste år har man i dansk historieskrivning kunnet konstatere en stigende interesse for de ringest stillede i tidligere tiders Danmark. Børn under forsorg i Århus omkring århundredskiftet er behandlet af Ib Gejl i »Under værgeråd-det« (1969), Peter Riismøller nåede at give sit meget personlige bidrag i »Sultegrænsen« (1972) og Jens Engberg har med en stærk anklage mod hidtidig historieforskning og -skrivning taget sig af de allerlavest placerede, de kriminelle, i »Dansk guldalder« (1972), der er omtalt andetsteds i nærværende hæfte (se s. 104ff.).

Benny Boysens levnedsskildring henter ligeledes sit stof fra de underste lag i samfundet, i dette tilfælde Søren Sørensen, kaldet Hampen, født 1825 i Gjel-lerup, Hammerum Herred, og død sammesteds 1904. Søren Hampen blev allerede i sin levetid en kendt skikkelse, en af det gamle samfunds mange »originaler«. I sagnformationen fremstår han som en grovkornet spasmager, en drille-vorn særling, hvis berømmelse ikke mindst daterer sig fra de fortrædeligheder, han voldte de forhadte »lyseblå«, Estrup-tidens gendarmer. Søren Hampen har tidligere været behandlet, til dels i mere eller mindre skønlitterær form. Benny Boysen har søgt historierne verificeret gennem kildemateriale fra sognekommune og retskreds. Han har – naturligvis – måttet afkræfte mange af de bedste historier. Der bliver ikke så meget tilbage af den sagnagtige skikkelse, og Benny Boysen har ind imellem måttet gå lidt udenfor Søren Hampens sølle livshistorie for at »ryg« på bogen.

Hvad bliver der så tilbage? Indtil sit første ægteskab er der intet, der synes at adskille Søren Hampen fra tusinder af andre unge karle fra småkårs hjem – ved konfirmationen fik han et godt skudsmål. Hans forældre døde tidligt, men hans opvækst må have svaret til, hvad almindeligt var for husmandsknøse omkring midten af forrige århundrede. Men som 24-årig giftede han sig med en 39-årig skolelærerenke, og så begyndte Søren Hampen at skille sig ud fra mængden. Han tugtede konen, hvad der ikke i sig selv har været påfaldende, men han synes at have udvist en særdeles opfindsomhed på dette punkt. Efter konens

* Ellen Jørgensen oplyser i en note at »1098 er cisterciensernes, ikke gramontensernes begyndelsesår«. Grammontensernes stiftelsesår var 1077.